

Erdélyi irodalom. A Napkelet olvasói az 1925. év folyamán is tájékozva voltak az erdélyi irodalom eseményei és termékei felől. A lírikusok közül Reményik Sándor, Krüzselyi Erzsébet és Bárd Oszkár könyveivel külön-külön, egy antológia ismertetése kapcsán pedig valamennyi jellegzetes költőnk lírájával együttesen is foglalkoztak a szakértő kritikák. Az elbeszélők sorából Balogh Endre, Berde Mária, Gyallay Domokos, Tamási Áron s e sorok írójának munkái lettek ismeretessé e folyóirat közönsége előtt, s ezeken kívül egyes tudományos könyvek is. Most, az év végén talán nem lesz felesleges az eddig nyert kép kiegészítése céljából megemlékezni néhány, eddig nem ismertett íróról, könyvről s a kép bekeretezésül futólag megemlíteni néhány jellemző vonást az erdélyi irodalom életének alakulásából is.

Elsőször azt tartom érdemesnek kiemelni, hogy az erdélyi irodalom ebben az esztendőben kezdett a könyvkiadás szempontjából komolyabban szervezkedni. Három olyan vállalat is alakult, melyeknek felvirágzása az irodalom tömörödését, publicitásának nagy föllendülését és a termelés gazdagodását jelentené. Az egyik, a marosvásárhelyi Könyvbarátok Társasága, amely már egy tízkötetes sorozatot meg is jelentetett ötezres példányszámban, arra törekszik, hogy olcsóvá tegye az irodalom élvezhetését és az írók számára széleskörű olvasótáborot teremtsen. A másik, az Erdélyi Szépművészeti Céh, mely jelenleg első könyvsorozatának ötödik kötetét adja, már széleskörű, de magasabb célzatú munkát végez: a szép könyv megjelentetésén fáradozik, kiváló illusztrátorának és díszítőjének, Kós Károlynak vezetése alatt. A harmadik a Pásztortűz Könyvtár, mely eddig két kötetet hozott ki s most van beleindulóban a nagyobb munkába, a két vállalat célzatának egyesítésével igyekszik azt a középtípus megtalálni, mely szélesebb rétegeknek mérsékelt áldozatokkal lehetővé teszi a könyvek megszerzését. Ez a vállalat a magyaror-

szági szerzők műveinek kiadását is programmba vette s az erdélyi és a magyarországi irodalom kontaktusának fenntartását is munkálja.

Az irodalom belső életében is nevezetes fordulót jelent ez az esztendő. Erdélyben először és mindeztideig a lírai költészet vezetett, sőt egyes művelőiben hamarosan átszárnyalta az új határokat is és méltó elismerést aratott minden magyar nyelvterületen. Minél inkább vált azonban közszükséggá a viszonyok folytán az erdélyi magyar közönség állandó irodalmi táplálása új alkotásokkal, mivel kívülről könyvek nem jöhettek, annál világosabbá lett az is, hogy ilyen rendszeres és mindennapi táplálás céljaira a líra nem elég s hogy az önálló kezdésre és fejlődésre szorított erdélyi irodalomnak kialakulása és megizmosodása elsősorban az elbeszélő irodalom meggyarapodásától függ. Az ezelőtti években az elbeszélő irodalom számban is, értékben is messze maradt a lírai terméstől s alig egy-egy íróban és kisebb alkotásban villantak föl nagyobb lehetőségeinek reményei. Fokként növekedve azonban, ma már elmondhatjuk, hogy az 1925. esztendő az elbeszélés és a regény előtérbe lépésének ideje lett az erdélyi irodalomban s hogy voltaképpen ezzel indult meg egy külön irodalmi élet kibontakozása Erdélyben, amely míg szellemében öntudatosan részéül vallja magát az egységes magyar irodalomnak, kénytelen, de képes is megkeresni azokat az utakat, melyeket az erdélyi magyarság életszükségletei parancsolnak neki. Végre jelentkeztek a drámai költészet félnék próbálkozásai is. De a dráma föllendüléséhez annyi szellemi és anyagi feltétel és annyira öntudatos, érett irodalmi közszellem kell, hogy erről még nagyon korai ma Erdélyben beszéljünk.

Az irodalmi termés ez esztendei kévéjéből külön is meg akarok említeni néhány olyan művet, mely e folyóirat hasábjain részletesen ismertette, vagy megemlíti nem volt. Elsősorban regényeket és elbeszéléseket.

Az erdélyi regényirodalom kialakulásában igen jelentős szerep jut Pállfyné Gulácsy Irénnek, akinek két regénye is jelent meg egymás után: a Főrgeteg (Pásztortűz Könyvtár) és a Hamúeső (Erdélyi Szépművészi Céh). Az előbbiben az arisztokrácia és a föld népe között összetörő középosztály tragédiáját szemlélteti egy leányalak tragikus szimbólumába sűrítve, az utóbbiban már az új helyzetbe jutott ialusi magyarság szenvedéseit, bukásait és életreeszmélését. Bár írói jelességei már az elsőben is jelentkeznek, ott mégsem tud teljes művészi szabadsággal úrrá lenni tárgya felett. Kitűnő részletek mellett koncepció- és kompozícióbéli hibák, lélektani nehézségek, némely alakjának skémátikus élettelenése és értekezésszerű részletek mutatják a küzdelmet, melyet erős tehetsége vív a feladattal. A második regénye, a Hamúeső azonban már határozott érték. Elsősorban azért, hogy a regény műfajának megfelelő koncepciót és szerkezetet ad meséjének, melyet a szereplő alakok belső, lelki ábrázolásával, a tragikus lelki elváltozásnak kitűnő érzékitésével tesz megragadóvá. Alakjainak tragikumát sajátos szimbolizmussal szélelti ki egy egész nép tragikumává. Ennek a tragikumnak sötétségét igen finom és szerencsés kézzel oldja föl a nép új nemzedékének életerős, reményteljes elénkállításában. A regény fő- és melléalakjai kitűnőek, a cselekmény mozgalmas, a miliórajz színes. Komoly kifogást lehet azonban emelni nyelvezete bonyolult, meseterkelt, erőltetett és a tárgyhöz nem találó túlvirágzása és másfelől mégis túlságosan értekező jellege ellen. Nem lehet osztozni abban az eljárásában sem, hogy parasztjait néha Móricz Zsigmondot túlicitáló nyereséggel és durvasággal jellemzi. Ez azért is helytelen, mert a könyvet a nép mély szeretete hatja át és a nép megszerettetése a rejő szándéka.

Nagyobbzabású regénnyel gazdagította irodalmunkat Tabéry Géza is, aki a két Bolyai életét dolgozta fel Szarvasbika cím alatt. E címet a regény legszebb epizódjából merítette, amelyben az ifjú Bolyai végignézi egy fiatal szarvasbika halálos viaskodását a saját tükröképeivel s ebben a maga és apja tragikumára ismer. A két Bolyai mellett a regény harmadik főalakja Teleki Anna, ki-

ben az író egy történelmi személy maszkjában, de attól egészen eltérő lelkületű asszonyt tesz a Bolyaiak végzetévé. A regény tulajdonképpen különböző értékű és erejű drámai képek sorozata, mely nélkülözi a regény szerkezetének genetikusságát és célba-futó jellegét és nem bír kikerekedni. Éppen ezért fáradtan és nem lezár-tan végződik. Főereje egyes jeleneteinek viharos életteljességében, költői nyelvének lírai szépségében és a lélek-ábrázolás elmélyedő készségében rejlik.¹

Típusosan erdélyi könyv Kós Károly Varjúnemzetség című „krónikája”, mely a Szépművészi Céh sorozatában jelent meg magának a szerzőnek pompás illusztrációival díszítve. Kós elsősorban képzőművész s könyvtét maga sem nevezi regénynek, de a krónika szerény neve alatt minden ízében érdekes és művészi elbeszélő munka lappang. A Varjúcsalád négy nemzedékének életében a kalotaszegi magyar lélek nagy szeretettel és mély megértéssel rajzolt eleven, megragadó képe tárul elénk. S a könyvben valahogy esodálatos életre kel a Kalotaszeg természeti képe is, mindenestől benne van s sötét erdőinek és fehérfejű havasainak lehellete a szívünkbe csap. Magát a kitűnően ismert történelmi miliót, Bethlen és a Rákócziak korát a szerző a kisemberek mindennapi életében és megítélési látószögében eleveníti fel s ebben aztán a történelem jólismert alakjai és eseményei egészen új, szociális és népi színt kapnak, ami fölöttébb lebilincselővé teszi könyvét. S végre van az egész könyvnek egy, az emberekben túlnövő és a történelem felett lebegő sajátos életfilozófiai alaphangulata, amely megilleti az olvasót: minden elmúlik, fejedelmek és kisemberek, történelem és apró életgondok, szerelmek és boldogságok, csak a nagy sötét erdők és a hófejű havasok maradnak változatlanok s rejtegetik örökre a kincset, az élet titkát, melyért elsorvadnak a fejedelmek, nyakát szegi a mindentudó falusi mágus és meghalnak a Varjúk és ellenségeik. A könyv epizódjai igen finom detail-művészettel vannak megalkotva.

Meg kell még említenem Molter Károly elbeszéléseit, melyeket Majd-

¹ Ismertetését l. alább ebben a füzetünkben. Szerk

nem hősök cím alatt az Erdélyi Könyvbarátok sorozatában adott ki. A szerző sajátos szatirikus-humorista író, a túlkultúrált, nyugat-európai, minden lokálitást görbe tükörben szemlélő, az egyetemesen emberit félszecségeiben látó és jellemző művész. Hősei majdnem hősök, nagyratörésük azonban félszecségükön elesúszik és kómikumba fullad. Molter különálló tehetség az erdélyi irodalomban és még műfaját kereső lélek. Maga úgy tartja és úgy lehet, igaza lesz, hogy a drámai műfajban fogja megtalálni önmagát.

Az elbeszélő irodalom e gazdag termése mellett az idén a líra kevesebb újat hozott. E folyóiratban nem ismertetett termésből Kádár Imre Bujdosó Ének című kötete emelkedik ki, akinek versei technikában kiváló és tartalmukban azért érdekesek, mert lírai anyagot bizonyos hideg, intellektuális, filozófiai mezben fejeznek ki, és pedig nem egyszer megdöbbenő mélységgel és erővel. Költészete az egyetemesen emberi kérdésekre fordul.

A drámai kísérletek közül, melyek számra is legszegényebbek, megemlítem Bárd Oszkár Taposómalmat, melyben a nagytehetségű és mélylelkű szerző egy pszichoanalitikai problémát akar kibontani, véleményem szerint azonban a szemlélőhöz közel hoznia és azzal lelki kontaktust teremtenie, nem teljesen sikerül. Nikodémusz Károly Júdás Iskáriótról írt verses drámát, melyben Júdás nemzeti hősként szerepel. A hagyomány és köztudat alighanem legyőzhetetlen akadályokat fognak állítani sok kiváló tulajdonsággal élkeskedő műve elé, főképpen a színpadon.

Makkai Sándor.

A Jókai-év terméséből. (Jókai-breviárium. S. Nagy László: Jókai szerelmei; Sikabonyi Antal: Jókai és Komárom; Körös Endre: Jókai nemzeti jelentősége; Marton János: A sárospataki ref. főiskola Jókai-ünnepélyének beszédei.)

Egy stockholmi emlékünnepegy esinon műsoráról Jókai szelíd arca néz felém. Ez a műsor is bizonyosága, hogy északon sem ismeretlen e nagy magyar költő. Az ünnepély magyar zeneszámokból, Jókai-emlékbeszédekből és szavalatból állott, de a nyomtatott műsor közli röviden Jókai életrajzát és a róla írt verses

prológot is. Fel kell jegyeznem, mint kedves figyelmet, a Komárom neve mellé tett megjegyzést, hogy ez a régi, igazi magyar város a trianoni béke értelmében Cseh-Szlovákiához tartozik.

Idehaza sem mult el eredmény nélkül a Jókai-esztendő. Igazi örömmel üdvözlöttük Zsigmond Ferenc kitűnő könyvének és az író regényeiből útnak bocsátott sorozatnak megjelenését. Mind a kettőre igazán szükség volt. A Révai-cég azonban ezeken kívül egy címében új, de tartalmában régi könyvvel is hódolt Jókai emlékének. A megjelent *Jókai-breviárium* pompás kötete ugyanis csak bővített kiadása egy aforizma gyűjteménynek, melyet *Negyven év visszhangja* címmel magyarul, *Die Zonen des Geistes* címmel pedig németül adott ki 1884-ben Jókai. Ebben a bővített alakjában is Jókai maga állította össze még jubileuma alkalmából, de kiadni nem engedte.

A bevezetésében életéről, tapasztalatairól, regényírói működéséről tett vallomásait a Jókai-irodalom már régóta felhasználta és értékesítette. Fél százánál több gyűjtőcím alá foglalt elmélkedései, gondolatai azonban sok érdekességet rejtenek magukban már azon szokatlan jelenségnél fogva is, hogy az író maga válogatta ki azokat, melyeket saját jellemzésére fontosnak és méltónak tartott. Sok-sok regényből kiszakítva került így egymás mellé a gondolatok serege. Kiszakított virágok, de a virág akkor is szép, ha nem a kertben gyönyörködünk benne. Változatosak, talán néha nagyon ellenkezők is, de hisz maga mondja, hogy ötven év alatt sokféle eszme fordult meg a fejében. Gazdagon válogatta össze azokat a nézeteit, melyek az európai históriára, a maga életére, a költő lelki világára és a költészetre vonatkoznak. Nem feledkezett meg a magyar közélet s a magyar ember néhány jellemző vonásáról sem. Az egész kötet dús kinézetű Jókai optimista világszemléletének, gazdag szellemének és pompás humorának. Elvezetett foroghatjuk bármikor s elgondolkodva állhatunk meg egyik-másik keserű igazságánál. Csak úgy találomra jegyzek ide kettőt. „Az ég a megdicsőült lelkeké, de a hamvoknak is meg van a joguk ahhoz a földhöz, amelyben nyugszanak.” „Mindenfelé